

**Rumoer rond Aeltge Pietersdr. Bijkerck ofwel geruchten
over aanranding, zwangerschap en abortus te Ridderkerk
anno 1648**

door
K.J. Slijkerman

*Eerder gepubliceerd in "Ons Voorgeslacht" 1999, een uitgave van de
Zuidhollandse Vereniging voor Genealogie*

In december 1647 begon in de Ridderkerkse dorpsgemeenschap het gerucht de ronde te doen dat Aeltge, de dochter van oud-heemraad Pieter Hendricksz. Bijkerck, zwanger was geraakt van haar dorpsgenoot Gillis Hendricksz. van Gameren.

Hierdoor was de naam van Aeltge behoorlijk bezoedeld geraakt en dit nam vader Bijkerck niet.

Op 23 januari 1648¹ trok hij met notaris Engelbrecht Cornelissen van der Grijp en de Ridderkerkse heemraden Jacob Gerritsen van der Zegen en Bastiaan Willemsen van der Nes naar de woning van Maertgen Jacobsdr., de weduwe van Teunis Aerts Heymansen,² aan de Pruymendijck aldaar. Haar zoon Aryen Teunissen en dochter Grietge Teunis werden daar aan de tand gevoeld of zij "de schandelicke ende ontijdelicke injurie alsnoch willen gestant doen" die zij in bijzijn van Jan Teunissen Snijer, Lijsbeth Pieters, de huisvrouw van mr. Pieter Eynhout (= de plaatselijke schoolmeester), en Teuntje Willems omtrent een maand of zes weken daarvoor over zijn dochter Aeltge hadden geuit. Zij zouden toen gezegd hebben dat Aeltge zwanger zou zijn geworden van Gillis Henricxsen van Gameren en dat zij een drank ingenomen had "omme dunder daeraff te worden", maar in plaats daarvan was zij dikker geworden. De meester (= de Ridderkerkse chirurgijn Mr. Antony Koeck of een chirurgijn elders?) zou haar onder andere gezegd hebben dat het te laat was "ende andere meer schandelicke injurien, die hier niet behoerlick sijn te verhaelen". Pieter Henricxsen Bijkerck verklaarde "wel expresselick van wegen sijn dochter die selve injurien ter herte neemt ende protesteert van alle costen, schaden, schande ende injurien alreede daer door geleden ende hij en die sijn insinuants dochter naemaels daer door soude mogen comen te lijden, ende dat hij insinuant hen daarover sail beklagen". Aryen Teunissen, geconfronteerd met de gedane uitspraken, antwoordde: "ick weet van Aeltgen Pieters ander niet te seggen, noch ick hebbe aen haer noyt ander bevonden, noch sij aen mijn oock niet, hadt sij geswegen ick soude wel geswegen hebben". Zijn zuster Grietge Teunis verklaarde: 't gene geseyt hebbe, dat hebbe ick uit mijn broeder seggen geseyt'. Kortom, de ondervraagden bleven bij hun uitspraken.

Vier dagen later, op 27 januari 1648,³ verscheen de al genoemde Jan Teunissen Snijer, wonende op het dorp Ridderkerk en 38 jaar oud, voor notaris Van der Grijp en op verzoek van vader Bijkerck legde hij de verklaring af dat hij omstreeks zes weken daarvoor ten huize van Maertgen Jacobs, weduwe van Teunis Aert Heymansen, aan den Droogendijck of Pruimcndijck onder de jurisdictie van Ridderkerk was wezen "nayen ofte kleermaecken", toen Aryen en Jacob Teunissen, zonen van Maertgen Jacobs, in het voorhuis waren verschenen. In aanwezigheid van zijn broer Jacob had Aryen gezegd dat Aeltge Pieters te Dordrecht bij hem was gekomen en onder andere had gezegd "hoe leelick dat sij van Gillis Henricxsen bedrogen was, dat hij haer hadde geloofd enden beswooren, dat hij noyt wederom over de heull soude gaen tot Arientgen Pieters, wedue Corn(elis) Aryensen Baes sa(liger), des anderen daechs ginger de schelm wederom nae toe". Aeltgen, haar verhaal vervolgende, zei dat zij op de maandag van laatstleden Pasen (= 22 april 1647) met Gillis ten huize van Bastiaan Willemsen van den Nes op het dorp

Ridderkerk geweest was en dat Gillis haar met tien of elf lepels brandewijn dronken had gevoerd. Op weg naar haar huis liep zij 's avonds met Gillis op het kerkhof en nabij de kerkdeur randde Gillis haar aan. Aeltge zei dat Gillis haar “gehadt hebben”. Vader Bijkerck, die nabij de kerk woonde (vandaar zijn familienaam!) hoorde het rumoer bij de kerkdeur, rukte zijn huisdeur open en riep 'wat is hier te doen', waarna Gillis met de broek nog op de schoenen maakte dat hij wegwam en de kerk omliep. Aeltge had op de bewuste dag te Dordrecht hierover nog gezegd: “doen dien schelm gedaen hadde wilde hij noch mijn borsten voelen en doen mijn vaerlge quam konde mijn lijffjen niet vas genoeg toekrijgen maer trock daer mijn nacht manteltgen over”. Na het rumoer antwoordde Aeltge haar vader “niet men dal vaertge”, waarna zij met haar vader het huis binnen ging. Jan Teunissen Snijer verklaarde nog dat Aryen Teunissen nog gezegd had dat Aeltge Pieters daarvan zwanger zou zijn geworden en dat zij vervolgens met haar moeder een drank zou hebben gehaald “omme 't selve te verdrijven”. Toen zij ten tweede male om een drank kwam vragen had de meester (= de chirurgijn) gezegd dat het te laat was en dat zij “all leven droech”.

Aryen Teunissen had tevens verhaald dat hij op een gegeven moment in gezelschap van Gillis Henricxsen ten huize van Bastiaen Willemsen van den Nes was geweest en dat hij aan Gillis had gevraagd: “wat hoor ick suit gij Aeltge Pieters hebben”, waarop Gillis antwoordde: “wat een stront vent, ick weet daer niet aff”. Aryen vervolgde met de mededeling aan zijn adres:”sij seyt het selver, gij hebt daer soo om geswooren, ende sulex met haer gedaen, ende ghij hebt haer (= Ariaentgen Pietersdr. de Raedt) getrouwt”. Gillis reageerde met de mededeling: “wat bruy mijn dat vereken kan sij haer eygen schuldt niet heelen”. Aryen zei: “gij hebt daerom nochtans soo Geswooren”, waarop Gillis antwoordde: “heb ick 't haer geswooren, ick mach haer om vergiffenissc bidde, daer is geen sonde soo groot off sij kan vergeven werden”.

Jan Teunissen Snijer verklaarde tevens nog dat Aryen Teunissen destijds Henrick Pieters, zoon van Bijkerck, in de ambachtse (= Hendrik Ido Ambacht) kermis dit alles “soude verweten hebben” in aanwezigheid van Goosen Aryensen van de Nes en Hermen Aryensen Decker. Op dezelfde dag (27 januari 1648)³ liet de 26-jarige Lijntgen Aryens Baesdr., de huisvrouw van heemraad Bastiaen Willemsen van den Nes, op verzoek van Pieter Henrickscn Bijkerck, ten haren huize door de notaris de verklaring op schrift stellen dat Aryen Teunissen met zijn broer Jacob Teunissen ongeveer drie weken daarvoor ten haren huize in de keuken hadden zitten drinken en aan haar hadden gevraagd: “wat hoort ghij all van Pieter Henricksen volck”, waarop zij had geantwoord: “niet men dallen”. Aryen vervolgde”hebt ghij niet men dalle van haer en geseyt”, waarop zij zei: “neen, wat soude ick daer off seggen, ick en weet daert niet aff”. Aryen Teunissen vertelde daarop tegen Lijntgen dat Aeltgen Pieters bij hem in den Nieuwstraetge te Dordrecht was gekomen, hem bij de zak van zijn wambuis had vastgepakt en tegen hem had gezegd: “ghij pleecht wel een praetje met mij te houden, wat schort u nu”. Zij zei verder onder andere “ick hebben een dranckje ingenomen, in plaats van dunder soude worden, soo wort ick dicker”. Hiermee eindigde Lijntgen haar verklaring.

Uit de voorgaande op schrift gestelde verklaringen blijkt wel dat rond de jaarwisseling 1647-1648 Aeltge Pietersdr. Bijkerck in de Ridderkerkse dorpsgemeenschap veelvuldig over de tong ging, uiteraard zeer tot ongenoegen van vader Bijkerck en de zijnen. De opmerkelijke wending in deze zaak kwam op 6 februari 1648⁴ toen Aryen Teunissen, de persoon die de hele zaak in Ridderkerk in de openbaarheid had gebracht, zijn verklaringen introk en deze door de notaris liet vastleggen. Hij verklaarde “dat het geruchte al omme ging, dat hij comp(aran)t Aeltgen Pieters, d(ochte)r van Pieter Henricxsen Bijkerck, out heemrait van desen dorpe, soude all te nae gesproocken, ende met eenige injurien haer naem ende faem soude gekrenckt gehadt hebben, soo is t dat hij comp(aran)t verclaerde ende bekende ter contrarie sijn d(e) voors(egde) Aeltge Pieters niet

anders te kennen dan voor een eerlicke dochter, daerop hij comp(aran)t in eenigerleij manieren anders en wisten noch en konde seggen, dan alle eer ende vromicheyt gelijk een eerlicke dochter toestaet ende betaemt te doen, mitsgaders dat hij comp(aran)t op den voors(egde) Aeltgen Pieters vader, moeder, broers ende susters, mede niet anders en noch en soude willen seggen dan alle eer ende deucht ende alle gerucht ende injurien eenichsins ter contrarie bij desen wel expresselick in getrockende ende ontkenkende”. En daarmee scheen de kous af te zijn! Het blijft mijns inziens een hoogst merkwaardige zaak.

Had Aryen Teunissen het hele verhaal, dat door hem zo rijk aan details in de wereld was gebracht, uit zijn duim gezogen, waarbij hij dan toch wel een gegronde reden moet hebben gehad en een zeer rijke fantasie aan de dag moet hebben gelegd om de reputatie van Aeltge Bijkerck te schaden. Met het op schrift stellen van deze laatste verklaring werd Aryen Teunissen wel als een volslagen leugenaar te boek gesteld! Hij moet toch een vrij onkreukbaar man zijn geweest, want in later jaren was hij, getooid met de naam Hoochkamer, heemraad en later ook schout van het enkele kilometers van Ridderkerk gelegen Heeroudelandsambacht. Ik heb het sterke vermoeden dat de vork precies zo in de steel zat als Aryen Teunissen aanvankelijk had rondverteld; Aeltge was wel degelijk door Gillis aangerand en zwanger geraakt. Zij zal haar moeder hebben ingelicht, maar niet haar vader, want op de bewuste avond had zij hem immers gezegd dat er bij de kerkdeur niets aan de hand was geweest. Vader Bijkerck zal zijn dochter op haar woord hebben geloofd – zij zal er uit angst voor hem niet op hebben durven terugkomen - furieus zijn geworden over de praatjes die over zijn dochter de ronde gingen doen en genoegdoening van Aryen Teunissen hebben geëist, waarbij het tot een zaak voor schout en heemraden van Ridderkerk kan zijn gekomen. Vandaar ook de diverse op schrift gestelde verklaringen voor de notaris. Helaas zijn uit die periode geen rechtboeken van Ridderkerk bewaard gebleven. Uiteindelijk zal Aryen onder druk van de familie Bijkerck en wellicht ook van Ridderkerkse diverse notabelen, zoals de dominee, de schout, de ouderlingen, en misschien ook wel van zijn moeder, bakzeil hebben gehaald en de verklaring hebben afgelegd die Aeltges naam deed zuiveren. Gillis van Gameren scheen niet te hebben opgekeken van de beschuldiging van hel zwanger raken van Aeltge en had haar kennelijk ook één en ander beloofd en bezworen. Het blijft een feit dat er van Aeltge Bijkerck begin 1648 geen kind te Ridderkerk ten doop werd gehouden. Indien zij dan inderdaad toch zwanger was geweest kan dit kind ook nog voor, of ongedoopt, kort na de geboorte, zijn gestorven, dan wel buiten Ridderkerk ten doop zijn gehouden. Ook kan de vrucht nog in een later stadium zijn geaborteerd.

Merkwaardig blijft het feit dat de chirurgijn die het drankje verstrekt had, niet werd gehoord; althans heb ik in zijn verklaring te Ridderkerk niet terug kunnen vinden.

Hoe is het de hoofdrolspelers in deze Ridderkerkse “dorps-soap” vergaan? De (vermeende) boosdoener Gillis Hendricksz. van Gameren alias van der Velde.⁵ zoon van de welvarende Ridderkerkse boer, diaken en heemraad Hendrick Gcrritsz. van Gameren en Bastiaentgen Pietersdr., was ten tijde van de (vermeende) aanranding op maandagavond 22 april 1647 ongeveer 27 jaar oud en had toen mogelijk reeds contact met Ariaentje Pietersdr. de Raedt, de uit Rhoon afkomstige dochter van Pieter Jansz. de Raedt en Elisabeth Woutersdr. Verduyn, die toen sinds circa een halfjaar weduwe was van de rijke Ridderkerkse boer Cornells Ariensz. Baes,⁶ die daar tevens vaandrager, heemraad en waarsman was geweest. Diens halfzuster was overigens de voornoemde attestante Lijntgen Aryen Baesdr., getrouwd met Bastiaen Willemsz. van den Nes,⁷ heemraad, bode, en wellicht ook boer en herbergier te Ridderkerk, in wiens huis (een herberg of tapperij) Aeltge Pietersdr. Bijkerck door Gillis van Gameren dronken was gevoerd en ook Aryen Teunissen later met Gillis van Gameren een woordenwisseling over deze vermetele affaire had gevoerd. Gillis van Gameren trouwde op 22 december 1647 te Ridderkerk - nadat hij haar

omstreeks oktober of november 1647 zwanger had gemaakt!⁸ - met Ariaentgen Pietersdr. de Raedt. Dat was ongeveer ten tijde dat de roddels over de zwangerschap van Aeltgen Pietersdr. Bijkerck in Ridderkerk de kop op begonnen te steken. Wellicht ook was de door Gillis zwanger gemaakte Ariaentgen de Raedt, weduwe van één der grootste boeren van Ridderkerk met maar één zeer jong dochtertje uit haar voorgaande huwelijk, ogenschijnlijk in financieel opzicht een veel betere partij dan Aeltge Bijkerck, hoewel Cornelis Baes, de eerste man van Ariaentgen de Raedt, ondanks zijn omvangrijke aardse goederen een insolvente boedel bleek te hebben nagelaten. Achteraf bezien kan Gillis van Gameren met zijn huwelijk een kat in de zak hebben gekocht! Een schrale troost voor Aeltge Bijkerck misschien?

Overigens waren de Van Gamerens in december 1647 zowat in oorlog geraakt met de Bijkerckens. Aanleiding tot de vete was het rondje (de 'wijncoop') dat Gillis' broer Gerrit Hendricxsen van Gameren op 16 december 1647 had gegeven in de keuken van het huis (weer de herberg of tapperij) van Bastiaen Willemsen van den Nes op het dorp Ridderkerk. Gerrit van Gameren had van Hendrick Pietersen Bijkerck, de broer van Aeltge Bijkerck, een hengstpaard gekocht, waarna hij de aanwezigen voor twee rijksdaalders op een borrel trakteerde. Toen het gezelschap gezellig zat te drinken kwam vader Hendrick van Gameren binnen, die na het horen van de koop en de traktatie, zijn zoon daarover 'qualick bejement' had. Vader Van Gameren zei daarna niets meer en bleef enige tijd in het gezelschap van de aanwezigen zitten drinken. Na verloop van tijd was hij vertrokken, maar keerde daarna terug in gezelschap van zoon Gillis van Gameren. Beiden begonnen weer over het gegeven rondje te zeuren, waarop verkoper Bijkerck en de andere aanwezigen zeiden dat zij elk wel hun eigen drank zouden betalen. Daarop zetten Hendrick van Gameren en zijn zoon Gillis zich weer aan een drankje. Even later gingen zij beiden naar het achterhuis, maar enige tijd later keerden zij terug naar het gezelschap in de keuken, waarna vader Van Gameren aan zijn zoon Gerrit begon te trekken en hem te slaan met de woorden: "flux naer huys jou honsvoth, jou sporek, ende comt dadelick alsdoen sonder woort ofte weerwoort". Gillis van Gameren pakte vervolgens Hendrick Pietersen Bijkerck vast, smiet hem omver en sloeg hem om het hoofd, zonder dat Bijkerck daaraan weerstand bood.⁹ Gillis van Gameren en zijn vader waren kennelijk geen lieverdjes!

Overigens werd genoemde Gerrit van Gameren eind 1655, begin 1656 vader van een buitenechtelijke zoon bij ene Ariaentje Teeuwen.¹⁰ Wederom een smet op de Van Gameren familie!

Kort na zijn huwelijk verhuisde Gillis Hendricksz. van Gameren naar Katendrecht, ver weg van de Ridderkerkse roddels, alwaar hij op 4 februari 1675 nog leefde toen zijn vrouw ten grave werd gedragen. Aeltge Pietersdr. Bijkerck, dochter van de Ridderkerkse heemraad en hoogheemraad van Oud- en Nieuw-Reyerwaard Pieter Hendricksz. Bijkerck en Neeltgen Huygendr., wist ondanks de al of niet terechte verdenkmakingen van zwangerschap en poging tot abortus toch een goede partij aan de haak te slaan en werd een respectabele boerin. Op 15 oktober 1650 trouwde zij te Ridderkerk met Pieter Daenen van Driel,¹¹ waarsman van Nieuwe Reyerwaard en telg van een oud en voornaam boercngeslacht op IJsselmonde, afkomstig van een boerderij aan de Hordijk onder Oost-Barendrecht en zoon van de boer Daniel Foppen van Driel, heemraad van Oost-Barendrecht en hoogdijkheemraad van Barendrecht, en diens tweede vrouw Jorisje Pietersdr. Omstreeks 1651 gaf Aeltge het leven aan een dochter Marytie,¹² die op haar beurt een grote boer trouwde en waarvan thans nog zeer talrijk nageslacht leeft, die dus kunnen bogen op afstamming van Aeltge Bijkerck, het meisje dat eens het middelpunt was van een fiks Ridderkerks dorpsschandaal. Aeltge is niet oud geworden.

Haar sterfdatum is niet bekend, maar op 31 december 1662 hertrouwde haar weduwnaar.

Zeker is wel dat zij de waarheid omtrent haar vermeende zwangerschap en poging tot abortus in haar graf heeft meegenomen.

Wat de waarheid ook geweest moge zijn, voor alle betrokken partijen was het een uiterst pijnlijke affaire geweest. Zij zullen gedacht hebben dat met de loop der jaren deze zaak wel in de vergetelheid zou geraken ware het niet dat 350 jaar later een nieuwsgierige vorser - ondergetekende - roet in het eten zou gooien!

Noten

1. ARA, ona Ridderkerk inv. nr. 6990, akte d.d. 23-1-1648.
2. Ir. J.A. van der Giessen, drs. L.M. van der Hoeven en C. Stehouwer, Genealogie van 7. het geslacht Stehouwer, p. 7. Zie ook: K.J. Slijkerman, Aert Heymansz. en de zijnen - stamvader van het geslacht met takken Drogendijck en Stehouwer in de contreien van Ridderkerk, in: De Nederlandsche Leeuw jrg. 1996, kol. 411 e.v.
3. ARA, ona Ridderkerk inv. nr. 6990, akte d.d. 27-1-1648.
4. ARA, ona Ridderkerk inv. nr. 6990, akte d.d. 6-2-1648.
5. K.J. Slijkerman, De oudere generaties van het geslacht Hoogerwerf uit Kijfhoek, in: De Nederlandsche Leeuw jrg. 1984, kol. 205 en jrg. 1985. kol. 31.
6. K.J. Slijkerman, Het geslacht Baes alias (de) Swaen alias van der Swaen alias Man te Ridderkerk, Rijsoord. Cromstrijen en Oud-Beijerland. (Geslachten van het eiland IJsselmonde deel 3). p. 25.
7. Als noot 6, blz. 25.
8. Op 12-7-1648 werd van dit echtpaar een zoon Gerrit te Ridderkerk ten doop gehouden.
9. ARA, ona Ridderkerk 6990, akte d.d. 2-1-1648.
10. Gedoopt te Ridderkerk 9-1-1656; zie: B. de Keijzer, De oudere generaties van het geslacht Hoogerwerf (de families Van der Craen, Van Gameren, enz.) in: De Nederlandsche Leeuw jrg. 1987, kol. 372.
11. Ir. C. Sigmond en K.J. Slijkerman, Drie verwante geslachten van Driel; Zuid-Hollandse eilanden ca. 1350-1650, uitg. 1998, p 172.
12. Marytie Pietersdr. van Driel (ca. 1651-1722) tr. 1682 Ary Ingensz. van der Jacht (Jagt) (ca. 1645-1719), boer, armmeester, ouderling, kerkmeester, hoogdijkheemraad. Hoog- en laagheemraad te West-Barendrecht en Carnisse; zie: K.J. Slijkerman, Het geslacht met de takken van der Jacht (Jagt), van der Wilt alias Wiltschut en Verheul te Barendrecht (Geslachten van het eiland, IJsselmonde deel 9). blz. 26 e.v.